

РЕЦЕНЗИЯ

за труда на доц. д-р *Красимир Манолов Стоянов* „Езиковата политика в българските вестници след края на Втората световна война (1944-1956)”, представен пред научно жури за присъждане на научната степен „доктор на филологическите науки”

Рецензент: *акад. проф. д.ф.н.*

Михаил Виденов

Представеният труд обхваща напълно оригинална и актуална материя, свързана не само с развитието на медийния език, а и с развойните тенденции на целокупния български книжовен език през онзи така важен и преломен момент от развитието на нашата история. Това е време на пълно идеологическо преустройство, фактическо откъсване от Западна Европа и рязко възприемане на философските, икономическите и политическите идеи на СССР, мощно пропагандирани като най-справедливи, научно издържани и годни да победят в целия свят.

Въвеждащата част на труда съдържа подробни исторически данни, взети от новата българска преса от онова време. Историческите факти са важни и необходими за днешния читател на труда – особено за по-младия, чиято памет е наслоена с множество неверни твърдения за онова време и за истинските движещи сили. Тази историческа част трябва да се запази и при евентуално отпечатване на ръкописа (това горещо го препоръчвам – една толкова перфектна разработка не би следвало да остане само в архивите на своя автор, защото е стъпка в развитието на макросоциолингвистиката).

Доц. д-р *Красимир Стоянов* е утвърден познавач на езиковите проблеми в пресата, автор е на широко цитираната книга „Обществените промени (1989-1996) и вестникарският език”, С., 1999 г. Това е признато в социолингвистиката като образцово научно изследване и то достойно представя нашата наука на международните форуми. Похвално е, когато

един автор е така привързан към една тема и навлиза с анализа си все по-дълбоко в тънкостите ѝ. Тази вярност води автора към важни изводи.

Съвременният човек трудно може да си представи онова време, в което нямаше телевизия, а дори бяха рядкост и радиоапаратите. Тогава цялата информация и пропаганда се вършеше от вестниците. Първоначално функционира и традиционният печат (това е чудесно показано от дисертанта), дело на опитни, стари, реакционни школувани журналисти и в същото време заклетни противници на новите идеи. В социалистическия печат доминира ентузиазъм, вяра в ставащото в СССР като нещо ново и перспективно. Социалистическите журналисти са рабкори и селкори. Материалите им са написани несръчно, огромна е намесата на редакторите. Красимир Стоянов въвежда в науката още един обект – т.нар. окопни вестници, с които военкори атакуват войнишкото съзнание: важен елемент на пропагандата, защото след войната тези войници се връщат по родните си места и стават пламенни агитатори. Времето е сложно. Реакционните сили се активизират след национализацията, активизира се и печатът им (това е отлично показано от дисертанта).

Въведен е възловият термин „съветизация”, с който се подчертава сляпото преклонение пред практиката на съветската преса и всичко съветско. Дисертантът открива важно указание на всесилния тогава Й. В. Сталин: пресата в социалистическите страни терминологично и идейно да бъде копие на съветската. По този начин заедно с идеите навлизат и шаблоните. Започва бързото сътворяване на българския антиезик, наречен малко по-късно „дървен език”, станал обект на нашите филолози, които установяват ниската глаголност (ниската „глаголна температура”) особено на уводните статии, които най-ревностно копират съветската практика. През 50-те години нашите партийни лидери вече говорят странен русифициран език, стават обект на подражание – и най-важното – смятат

това за свое качество и се гордеят с него. Ужасно явление, от което българският език жестоко страда. Следи има и днес.

В моята рецензия ще поставя още един акцент, за да подчертая приноса на дисертанта: поставена е темата за историята и ролята на българското езикознание. На първо място: правописната реформа от 1945 г., осъществена по съветски образ и подобие и до голяма степен неосъществена до край (условни изписвания тип *сня*, *чета*, *пътят* и под., които и до ден-днешен будят учудване, че са оставени в този вид. Защитата пред народното негодувание тогава е била: „Така се следват съветските образци”. Т. Павлов и В. Червенков бяха настоявали със специално указание за решения, максимално близки до съветските, смятани за безупречни!

С основание доц. Красимир Стоянов набляга на проникването у нас на учението на Мар. Първоначално нашите водещи учени го възприемат като съветска марксистическа теория, която би ги предпазила от буржоазните влияния (учението за 4-те срички е абсурдно, но нашите го тълкуват като материализъм. Едва когато излиза статия на Й.В. Сталин „Марксизмът и въпросите на езикознанието”, 1950 г., започва масово антимаристично движение (един от видните наши маристи е проф. Л. Андрейчин и дисертантът е показал това с цитати). Маризмът е опит от нашите езиковеди да се ползва съветски опит, за да се направи застраховка от идейни грешки. Идейните „отклонения” през оня период обикновено завършват с крах на изградената научна кариера.

Тук ще посочим извънредни явления, на които ни навежда прочитът на дисертацията на доц. Кр. Стоянов. Л. Андрейчин от идейно престараване твърди, че новото съдържание на „История славяноболгарская” на Паисий Хилендарски изисквало нова форма и тя била намерена в някакъв „народен” език. Кой е този език? Кой го говори, като тогава функционират само диалекти и в манастирите и църквите –

църковнославянски език? Никой не зададе този въпрос, защото не искаше дискусия с огромната армия от наши доморасли философи, превратно разтълкували теорията за съдържанието и формата. До ден-днешен нашите езикови историци повтарят постановката на Андрейчин като някаква аксиома.

Облегнат върху Краковската семантична школа от 30-те години на XX век, Л. Андрейчин окончателно изясни състава и структурата на нашата темпорална система. Това е истинско постижение, което не помръдна на анализите и атаките през втората половина на XX в. Но при обяснението на философско-историческите явления от развоя на езика ни ученият дава ухо на официалните постановки, изпитва страх от идеогически грешки и не „мисли със собствената си глава”.

Подобно явление наблюдаваме и в научните анализи на Ст. Стойков. Негова е ненадминатата студия „Софийският ученически говор”, 1946 г. В нея всички научни тези са безупречни и са базирани на обилен доказателствен езиков и идеен материал. Студията излиза, домораслите философи излизат с тезата, че жаргонът е буржоазен остатък, че в социализма няма да го има. Така във в. „Народна младеж” от 50-те години на XX век нашият учен „заклеймява” жаргона, нарича го остатък от миналото и предлага да се борим срещу него. Малко по-късно се присмиваше на себе си, че е могъл да се повлияе от неуки нашенски философи.

Тук няма да говорим за многобройните млади асистенти и научни сътрудници, възприели съветското езикознание и съветската философия като връх в езикознанието и повтаряли техните постановки без оглед на фактите. Дисертацията засяга този въпрос, но той е страничен за нея. Убеден съм, че Красимир Стоянов ще посвети специално изследване на нашата езиковедска практика и ще ни покаже, че с папагалско отношение към чужди идеи не може да се направи своя наука. Това е необходимо,

защото сега на покрустовото ложе са поставени немски и англоамерикански научни хипотези, търси се външен ефект и застраховка за модерност.

Тук ще подчертаем, че дисертацията на Красимир Стоянов е един **отличен оригинален модел, образец за подход към цели периоди от езиковото ни развитие.** Избран е медийният език на вестника от ония времена и това е дало възможност на автора да покаже и крайностите на пропагандата, превърнали я в антиезик (безизразност, глупави лозунги от типа „Във всеки дом – говедо” и под.). Периодът 1944-1956 г. е всестранно показателен, че с привнасяне на идеи отвън не може да се осъществи политика на езиково строителство. С дисертацията си Красимир Стоянов защитава вярната социолингвистическа постановка, че народът твори моделите на езика си, а те не се привнасят от философи и езикови трегери. Периодът, за който пише Кр. Стоянов, беше белязан с недоимък, с купонна система, с политически репресии. Това не беше свободно време – търсеха се навсякъде „врагове”, заради една лоша дума, човек можеше да бъде обявен за „враг на народа”, да загуби професията си и т.н. Такава епоха не можеше да твори свободен език. Ширеше се народната сатира, масов беше политическият виц; официалните ръководители бяха издигнати в култ, но народът не се отнасяше с истинска любов към тях; написаното във вестниците не отразяваше общото мнение. Хората четяха вестници, но не вярваха на всичко, казано във витиеватите им репортажи. Зароди се армията от нагаждачи, двуличници и социалистическа номенклатура, която бе нарекла себе си „организационни работници”. Те създаваха дървения език, защото бяха установили, че колкото по-неясно говорят, толкова са смятани за по-важни на властта. Вестниците формираха тази реч, защото в тях вече работеха школовани пропагандатори.

Времето на 50-те години на ХХ век, за което пише Красимир Стоянов, е предадено реалистично в дисертацията и това е най-голямото

постижение. Прехвърлени са стотици вестници, вникнато е в цели годишнини, търсени са тезите и антитезите на новите журналистически корифеи, които изчезваха от редколегиите още при първата идеологическа грешка. Човек можеше да загуби работата си в редакцията, дори ако не се съобрази къде да постави вчерашната реч на партийния ръководител. Журналистическата работа беше рискована, изискваше повишени сетива и връзки.

В дисертацията се чувства тази атмосфера, но е работено с официалните вестникарски материали и това е повлияло да бъде показан истинският страх в журналистическите колегии, сковавал езиковите изразни средства и пораждащ дървения език: неясно, но „горе” няма да видят идейни грешки.

В заключение ще потвърдим, че дисертацията на Красимир Стоянов е оригинален приносен научен труд: приносът ѝ е в методологическия подстъп към материала. Дисертантът не се е ограничил от преразказ на събитията, а е търсил закономерности в езиковото ни развитие. Дисертацията е важен принос за журналистическото ни езикознание: то не разполага с такъв задълбочен образец и сега колегите ще получат възможност да правят наблюдения върху всеки период от медийния език. Ще може да се използва за анализ на телевизионния и радиоезика, който все още не е подложен на подробен анализ.

Без резерви предлагам на Научното жури да гласува единодушно за присъждането на научната степен „доктор на филологическите науки” на доц. Красимир Манолов Стоянов.

17.02.2018 г.

София

Рецензент:

(Акад. проф. д.ф.н. Михаил Виденов)